

לימים התבטא רבינו בפני מקורבו רבי אברהם אהרן שיינברגר, כי אביו רבי ישעיה היה אחד מגדולי גאוני הדור, ואם היה מאריך ימים היה מתפרסם שמו בעולם כראוי לגדולת תורתו וצדקותו¹⁰.

הרבצת תורה

מינסק

בעיר מינסק שהיתה עיר גדולה לאלוקים היה רבי ישעיה ריש מתיבתא, ולימד לפני תלמידים מקשיבים ארבעה שיעורים ביום בגמרא ופוסקים. בד בבד גם היה מוסר לפני בעלי-בתים שיעור בשו"ע או"ח עם 'מגן אברהם' בעמקות ובעיון. ר' ישעיה התאמץ מאוד באמירת השיעורים, עד שקולו אשר קודם לכן היה צלול ביותר והיה נשמע בכל ההיכל בכואו אל הקודש, נצטרד וגרונו ניחר, ועל פי פקודת הרופאים הוכרח להפסיק למשך זמן את הרצאת השיעורים והרבצת התורה ברבים, ומני אז לא היה קולו צלול כמקדם.

עדות על כח לימודו בזמן שבתו בעיר מינסק נשארה בידינו מתעודת וסמיכת-חכמים שקיבל בשנת תרל"ז מאת הגאון רבי גרשון תנחום ר"מ ומו"צ במינסק, מח"ס 'אילנא דחיי'¹¹:

"הנה עבר דרך פה האי גברא יקירא הרב הגדול החרף ובקי בש"ס ובפוסקים, המופלג בתורה ויראה מוה"ר ישעיה בה"ר אברהם ז"ל, וביודעי ומכירי קאמינא שפלפלתי עמו הרבה מידי היותו פה ר"מ בק', וידיו רב לו למטרח ולפלפל בדרך הישר בתוה"ק, ע"כ כל מן דין סמוכו לנא, כי ראוי הוא לאותו איצטלא ללבשו כתר הרבנות כי הולמתו, יורה וידין באחת מערי ישראל הגדולות כאחד הרבנים הגדולים במדינתנו".

קאיידנוב

לאחר תקופה, עבר ר' ישעיה להתגורר בעיר קאיידנוב, ועל שם העיר 'קאיידנוב'

¹⁰ מפי בנו של רא"א שיינברגר, רבי משה.

¹¹ הגאון ר' גרשון תנחום נולד לאביו ר' אליהו בנימין בעיירה מיר. למד אצל רבי צבי הירש ברוידא אב"ד סלנט ואצל רבי אליהו רגולר. שימש כרב בעיר מינסק שם הרביץ תורה עשרות בשנים, והקים תלמידים רבים, ביניהם תלמידים שגדלו והיו לרבנים מפורסמים ולמרכיצי תורה בכל רחבי רוסיה. מסופר שהברון רוטשילד רצה להביאו למקומו – כדי שיוכל לישב בשלוה ללמוד תורה – אך רבי גרשון תנחום סירב באמרו: הכסף שאני מקבל בעיירתי הוא שכר בטלה, אבל אצלך הכסף יהיה בעבור לימוד תורתי, ואין אני רוצה להשתמש בכתרה של תורה. נלב"ע י"ד אדר תרמ"א וזכרו נשאר חרוט בלב מכיריו ונזכר בסילודין לשם ולתהלה בשקרנותו בתורה, תקיפותו בהוראה, ודרכיו בין אדם לחבירו.

נקרא בפי רבים מחבריו כל הימים – 'רבי ישעיה מקאידנוב'. ר' ישעיה המשיך שם בהתמדתו העצומה, ואף הקים בעיר ישיבה והחזיק בה.

להלן שלושה מכתבי תהילה נפלאים שנכתבו בשנות מגוריו שם, אשר כל הקורא בהם יתפעל מגדולת רבי ישעיה בתורה. מכתבים אלו נכתבו על ידי גדולי ומאורי ישראל, אשר כידוע לא הפריזו בתארים ושבחים.

תעודה שקיבל בחודש תמוז תרל"ו, מהגאון רבי יצחק יעקב אב"ד לעכאוויטש¹²:

"רוב ברכה ושלום כבוד הרב הגאון האמיתי חריף ובקי סיני ועוקר הרים צנא מלא ספרא וירא אלוקים מרבים כקש"ת מ' ארי' ליב נ"ו אב"ד ור"מ דק' פרוזינא יע"א¹³.

אחד"ש כמשפטו הטוב, הנני לחלות כבוד גאון תורתו הרמה עבור האי גברא הרב הגאון חריף ובקי וירא אלוקים מ' ישעי' נ"י אשר אנכי מכיר אותו אשר הוא מלא דבר בים התלמוד והפוסקים. על כן מטובו וחסדו יהי נא להכיריהו אל אחת מן ערי ישראל עם קודש אשר צריכים לרב ומ"ץ לקבלו ולהכתירהו ברבנות, כי ראוי ונכון הוא לאותו איצטלא, ובטח אשר כבוד תורתו הרמה בעצמו יעורר לקרבו בימין צדקתו כראוי ונכון לגברא יקירא דכוותי, ויקבל רוב ברכות ושפעת שלום והצלחה מן השמים כנפשו ונפש ידידו הדו"ש".

תעודה שקיבל בחודש אלול תרל"ו מהגאון רבי ירוחם יהודה ליב פערלמאן אב"ד מינסק הנודע בכינוי 'דער מינסקער גדול'¹⁴:

¹². בראש ספר 'לבוש ישע' מודפס שמו 'יצחק אייזיק', אולם צ"ל 'יצחק יעקב'. הוא כיהן בלעכוויטש ואח"כ במוש, מח"ס 'חלק יעקב'. נולד בבאברויסק בערך בשנת תר"ג לאביו רבי אהרן דוב, שהיה מתלמידיו של הרה"ק רבי נח מלעכוויטש. ר' יצחק יעקב למד בוואלוז'ין אצל הנצי"ב ובעל 'בית הלוי'. הוסמך להוראה מגאוני ליטא, ונשאר מקורב מאוד לבעל 'בית הלוי'. לאחר נישואיו בשנת תרכ"ב, הרביץ תורה בעיר לידא, ובשנת תר"ל קבע אהלו בלעכוויטש שם הרביץ תורה עד שנת תרל"ז, אז נתכהן בעיר מוש לישב על כסא חותנו ר' יעקב משה, ושם כיהן עד לפטירתו בכ"ג טבת תרס"ד. מעשה תקפו וגבורתו מופיע בהקדמת בניו לספרו 'חלק יעקב', ווילנא תרס"ה.

¹³. כפי הנראה הכוונה להגדול ממינסק' שישב על כסא הרבנות בפרוזין בשנים תרל"א-תרמ"ג, ובעקבות מכתב זה, כתב 'הגדול ממינסק' את מכתבו כעבור חודשיים ימים.

¹⁴. הגאון רבי ירוחם יהודה לייב פערלמאן, הנודע בכינוי 'הגדול ממינסק', נולד בערך בשנת תקצ"ה בעיר בריסק לאביו ר' שלמה זלמן, ויצא מים על ידיו של הגאון ר' יעקב מאיר פאדווא רב העיר. מצעירותו נודע לעילוי בעל כשרונות נדירים. כיהן כרבה של סעלץ ולאחר מכן של פרוזין, ובשנת תרמ"ג עלה לכהן בעיר מינסק. ביתו במינסק היה לתל תלפיות לגאונים נודעים כהנצי"ב והגר"ח מבריסק, כמו גם לעניי העיר שבאו להשיב את נפשם במאכל ומשתה. מלבד גדלותו בתורה היה מפורסם בצדקתו כמו שכתב אחיו ר' בנימין בישקא בהקדמת ספרו 'בן אוני': "עינה עצמו בסיגופים ותעניתים והתענה כמעט כל השבוע, לא שכב על כרים וכסתות ולא עבר עליו שלוש שעות בשינה עד שקם והתגבר כארי לשקידתו". נלב"ע ז' שבט תרנ"ו.

"הנה כאשר עבר דרך פה"ק כבוד האי גברא ויקרא ה"ה הרב החר"ף ובקי בגמ' ופוסקים הגדול בתורה ויראה כ"ש מו"ה ישעי'... ופלפלתי עמו ותהיתי על קנקנו ומצאתיו מלא דבר בגמ' ובפוסקים, וגם ידיו רב לו למשקל ולמטרא ולסלסל ולפלפל בדרך הישר. ע"כ כל מן דין סמוכו לנא, כי ראוי הוא לאותו איצטלא ללבוש מזא וכתר הרבנות הולמותו לדון ולהורות וכל אתר דמתבעי לרב ומורה יכולים לקבלו ולסמוך על הוראותיו ופסקיו כאחד הרבנים, ובודאי בעזרת השם יתברך שמו יחנו ממנו וה' יהיה בעזרו להשיג מקום מנוחה להתפרנס בכבוד ויוכל לעסוק בתורתו ועבודתו כנפשו".

בשנת תרמ"ה ביקשו ראשי קהילת זאבלודאווא אחר רב צעיר שיבוא לסייע לרבה המבוגר ולשמש להם למורה, ונתנו עיניהם ברבי ישעיה. בהגיע שמועה זו אל הגאונים רבי יצחק אלחנן אב"ד קאוונא¹⁵ ורבי יצחק בלאזער אב"ד פטרבורג¹⁶ סמכו על כך את ידיהם בכל כוחם:

"הננו להגיד להם דבר אמת, כי מאד ישר הדבר הזה בעינינו, יען כי את הרב הג' הנ"ל ידענו אותו היטב מידי שבתו פה שנים רבות בצל התורה כי הוא גבר דכולי ביה, אדם גדול בתורה ויראה, חריף ובקי בש"ס ופוסקים ולחדש חידושים נכונים בשכל ישר וסברה ישרה, ומוסמך בהוראה באיסור והיתר ודיני ממונות לדון ולהורות כתורה וכהלכה, ועם זה יראת ד' היא מעוזו, משכיל בדרכיו, והוא איש אשר רוח בו – רוח המקום ורוח הבריות נוחה הימנו, ובלי ספק אי"ה ישבעו רצון ממנו בכל הפרטים, ובודאי הוא דבר הגון ושווה מאד לפני קהל עדתם לקבל הרה"ג הנ"ל ועל כנפי תורתו ויראתו יצליחו וישבעו רצון. כנפשות הבאים עה"ח לכבוד התורה".

והוסיף הגאון רי"א בכתב ידו: "ובאופן שיהי' בהסכם ידי"נ הרב הג' המפורסם הישיש מ. יוסף ניי"ו האב"ד דמחנם לזה"¹⁷.

¹⁵ הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור נולד בשנת תקע"ז לאביו ר' ישראל איסר, מו"ץ בעיירה ראש הסמוכה לגרודנא. בטרם מלאו לו עשרים שנה נתמנה לרב בזעבלין, ולאחר מכן בכמה עיירות נוספות. בשנת תרכ"ד נתמנה כרבה של קובנא, ונודע לגדול הפוסקים בדורו. התקבל על כלל האומה כרועה נאמן, ומלבד תשובותיו ששיגר לכל רחבי תבל עסק גם בהנהגת הציבור בעניני רוחניות וגשמיות כאחד. נלב"ע כ"א אדר תרנ"ו ונטמן בקובנא. מספריו: שו"ת באר יצחק, שו"ת עין יצחק, נחל יצחק, עץ פרי ועוד. תולדותיו נדפסו בספר תולדות יצחק מאת מזכירו הנאמן ר' יעקב ליפשיץ.

¹⁶ הגאון רבי יצחק בלאזער נולד בר"ח אדר תקצ"ז לאביו ר' שלמה ליפה'לס בשניפישוק פרבר ווילנא. משחר ילדותו ניכרו בו כשרונות גדולים, וכשהיה בן י"ד הדפיס אביו קונטרס שכתב על מסכת ב"ק. לאחר נישואיו למד בבית מדרשו של רבי ישראל סלנטר בקובנא והפך לתלמידו המובהק. בשנת תרכ"ב, כשהוא בן כ"ה שנה בלבד, קיבל על עצמו בהוראת רבו הגרי"ס את עול הרבנות בעיר הבירה פטרבורג, בה כיהן שש עשרה שנה. בשנת תרל"ח שב לקובנא ומאז נשא את דגלה של תנועת המוסר והרבה בהפצת תורת המוסר בערי וישיבות ליטא. בשנת תר"ס הו"ל את ספר אור ישראל, מתורת רבו הגרי"ס. ארבע שנים לאחר מכן עלה לירושלים והתגורר בחצר שטרויס. נלב"ע י"א אב תרס"ז ומקום מנוחתו בהר הזיתים.

¹⁷ גם הגאון רבי שלמה הכהן, רב ומו"ץ ווילנא, התכתב עם רבי ישעיה בד"ת, ובתוך דבריו הוא

ביאליסטוק

גם בעיר הגדולה ביאליסטוק שימש רבי ישעיה כריש מתיבתא, לצדו של הגאון רבי שמואל מוהליבר¹⁸, אשר כיהן בה ברבנות.

כדי להחדיר את חשקת התורה בנפש תלמידיו, הנהיג ר' ישעיה, כי בכל 'ליל שישי' ילמדו הבחורים כל הלילה, ובבוקר יום השישי יבחן אותם, ומי שידע בעל פה את מה שלמד במשך הלילה, יקבל פרס הצטיינות חמישה 'קופיקס' [מטבעות נחושת] וכוס תה מתוק¹⁹.

רבינו מביא מתהלכותיו של כבוד אביו בביאליסטוק, ומספר כי היה רגיל בכל חצות הלילה ללכת ללמוד בבית המדרש, שכן זו היתה תמיד דרכו בקודש, ללמוד רק במקום קדוש, בבית מדרש, במקום רנה שם תהא תורה. גם בלילות החורף אשר הקור היה חודר בכל תוקפו לעצמות, ואף בעת השלגים המרובים, היה הולך לביהמ"ד 'גמילות חסדים' הרחוק ממקום מגוריו²⁰. בבית מדרש זה קבע ר' ישעיה את מקום תורתו ותפילתו, ושם

מפליג בשבחים עליו ועל תורתו (הובא בראש ספר לבוש ישע):

רב שילומים ושלוה לכבוד ידידי ה"ה הרב המאור הגדול בתורה ויראה החריף ובקי בחדרי תורה צנא מלא ספרא אוצר מלא כל כלי חמדה ויראת ד' שכ"ת מו"ה ישעיה נ"י מק"ק קודענאוו יצ"ו. אחד"ש באתי להשיבו ע"ד קונטרסו הנחמד אשר הניח אצלי, הנה אף שלא היה לי פנאי לעבור על כל דבריו, מ"מ במקומות שעיינתי בהם ראיתי כי הם חידושים נחמדים ומתקבלים על הדעת וכל כי הני מילי מעליותא יתאמרון בבי מדרשא ולמען יהי' לי לאות על מקרא מגילה ראיתי לפלפל בדבריו קצת...

וראיתי להודיע לו שעיקר הקושיא שהביא בשם הגדולים כבר הבאתי על הגליון הגמ' שלי... ובין כך וכך ראיתי לברכו דיעלהו ד' על במתי ההצלחות ויזמין לו ד' איזה קהילה קדושה להיות להם לרב ולמורה ויתקבל לרצון בעז"ה וחפץ ד' בידו יצליח להגדיל תורה ולהאדירה כחפצו ורצונו ורצון וחפץ ידידו המברכו בברכת כהנים, שלמה הכהן מ"ץ בוילנא.

¹⁸ נולד בשנת תקפ"ד בעיירה הלובוקה ליד וילנא לאביו ר' יהודה לייב. כשמלאו לו ט"ו שנה נכנס לחופה והחל להגיש שיעורים לפני לומדי העיר. לאחר שלוש שנים מנישואיו הלך ללמוד בפרישות בשיבת וולאז'ין. כיהן כרב בהלובוקה, שאקי, סובאלק, ראדום וביאליסטוק, והיה עוסק בצרכי ציבור ובפרט ביישוב ארץ ישראל. נלב"ע י"ט סיון תרנ"ח.

¹⁹ כך מסר לרבינו הג"מ ישראל צבי שולץ, תלמיד רבי ישעיה בביאליסטוק, בעת שביקרו בירושלים. כאשר סיפר האורח שזכה ללמוד בצעירותו אצל אביו בביאליסטוק, הגיב רבינו: תן לי אות שאכן למדת אצל אבי! והלה מסר לו את הנזכר, והוסיף שקיבל חמשה קופיקס. התבטא רבינו: "אכן נכון הדבר, זה היה באמת מנהגו של אבי ז"ל, וחמישה קופיקס היה בזמנו סכום הגון, וזה סימן שהיית תלמיד מצויין ומצטיין". רבינו שמח מאד על פגישתו עם תלמיד חכם מתלמידי אביו (מפתח ערוך למסכת חולין, ירושלים תשי"ד, מדור תולדות המחבר, עמ' ריו-ריח).

²⁰ בית המדרש של חברת גמילות חסדים נוסד בחודש אלול תרי"ב – כפי המצויין בראש פנקס התקנות שלו. בשנת תרמ"ב חודשו התקנות, ורוב הלומדים חתמו על התקנות, ביניהם נמצאת חתימתו של רבי מאיר שמחה הכהן. בבית מדרש זה למדו העידית של העיר, וקול התורה שלהם נשמע

גם קבע את לימודו ידידו הגאון רבי מאיר שמחה הכהן בעל 'אור שמח', תושב העיר ביאליסטוק אשר לימים התקבל לרב עדת האשכנזים בעיר דווינסק²¹. לצדם נצבו עוד גדולים בתורה וחכמים ובע"ב גבירים עשירים יראים ושלמים שעשו את בית מדרש זה לביתם השני.

רבינו כותב שהוא זוכר במיוחד את רעו אשר כנפשו – של אביו רבי ישעיה – כבוד רבי שבתי ב"ר משה שפירא²², נכדו של הגאון רבי אייזל חריף מסלונים, שהיה בא תמיד לקראת רבי ישעיה לעתותי ערב לטייל עמו ולשאוף אויר צח בין עצי היער, שם היו מדברים בתורה ולעתים שוחחו אף שיחות חולין של תלמידי חכמים בחדשות מהעולם התורני והיהודי.

וואלקאוויסק

בעיירה וואלקאוויסק (פלך הורודנה), עת כיהן הג"מ רבי יהונתן עליאשברג²³ מח"ס 'קסת יהונתן' כאב"ד העיר, ייסד שם רבי ישעיה ישיבה גדולה, ובנו – רבינו – למד שם כשנתיים ומחצה. אודות כך ראה להלן בתיאור ימי צעירותו של רבינו.

רבינו מספר שגם בישיבתו בוואלקאוויסק הנהיג אביו חיזוק בלימוד התורה, ובכל ליל שישי היו כל התלמידים נעורים כל הלילה וחזרו בע"פ על השיעור, ארבעה דפים גפ"ת, ומי שידע היטב בע"פ קיבל תשורת כסף למחרת היום.

מכל רחבי הסביבה נהרו בחורים כדי לחסות בצלה של הישיבה, ורבים מתלמידי החכמים שבאזור היו יוצאי בית המדרש. לאחר שרבי ישעיה עלה ארצה, מילא את מקומו רבי שלמה ברשקובסקי כר"מ הישיבה²⁴.

למרחקים. פנקס ביאליסטאק, ניו יורק תש"ט, ח"א עמ' 282-283.

²¹ הגאון רבי מאיר שמחה הכהן נולד בשנת תר"ג בעיירה הסמוכה לוילנא לאביו ר' שמשון קלונימוס הכהן. בגיל צעיר חיבר את ספרו הנודע משך חכמה עה"ת, אך זקינו מנעו מלהוציאו ראשונה, משום שהעולם יטעו בו ויחשבוהו כדרשן ומגיד, והספר נדפס רק לאחר הסתלקותו. היה חתן רבי הירש מאקובסקי מביאליסטוק, והגה שם בתורה בבית המדרש 'גמילות חסדים', עד עלותו לכהן בדווינסק. בשנת תרמ"ח נתמנה לכהן כרב בדווינסק, לצדו של הגאון רבי יוסף ראזין ('הרוגאטשובער') שניהן גם הוא כרב בעיר. נודע לגאון עצום ואחד ממנהיגי יהדות ליטא. ספרו 'אור שמח' על הרמב"ם הפך לנכס צאן ברזל בעולם התורה. נלב"ע ד' אלול תרפ"ו.

²² הוא הגאון רבי משה שפירא מח"ס ברית משה עמ"ס פסחים.

²³ נולד ג' אלול תר"י לאביו רבי מרדכי עליאשברג (לימים אב"ד בויסק) בעיר קובנא ולמד תורה מפיו. בשנת תרל"ה נתמנה לכהן בעיר פומפיאן שבליטא, ולאחר מכן במאריופאל. בשנת תרמ"ה החל לכהן כאב"ד וואלקאוויסק והיה מיוחד ביותר עם רבי יצחק אלחנן מקובנא. מלבד ספרו 'קסת יהונתן' חיבר גם ספר 'דרכי הוראה' בענייני שיעורים ומידות. נלב"ע ש"ק פרשת תולדות שנת תרנ"ח.

²⁴ וואלקאוויסקער יזכור-בוך, ניו יורק תש"ט, עמ' 519.

על עמידתו התקיפה בעיירתו וואלקאוויסק שלא לשנות ממנהגי ישראל כותב רבינו:

"עובדא ידענא ונרשם בזכרונא, בעת שהיה אאמו"ר הגה"צ זצ"ל ראש ישיבה בעיר וואלקאוויסק בפולין, ואירע אצל נשואין של בת גביר אחד, שרצתה דוקא שיהיה החופה וקידושין בבית, והסכים הדיין ר' מענדל ז"ל לסדר שם החופה, ולעזו עליו כל חכמי העיר. ואאמו"ר ז"ל דרש אז בעת סיום המסכת בבא מציעא בסוף החורף נגד זה, ופירש מאמר תנא"א 'כל השונה הלכות בכל יום', שהכוונה שכל מה שאדם שונה אף מנהגי ישראל יהיה בדרך הלכות קבועות ולא לשנות בשום אופן מנהג קודש לכל ישראל לסדר חופ"ק בבית, ופירש בזה גם הגמרא דמגילה כ"ח גבי בר לקישא וכו' ואכמ"ל²⁵.

בעת מגוריו בעיר וואלקאוויסק, בשנת תרס"ה, בהיותו כבן שישים וחמש, גמלה החלטה בלבו, לעלות ולחונן את ארץ הקודש²⁶. קודם עלייתו נטל ר' ישעיה מכתב המלצה, מידידו הגאון רבי מאיר שמחה הכהן, בעל ה'אור שמח', אשר הכירו עוד מעת שבתו בעיר ביאליסטוק:

בא לביתי ידיד נפשי הרב הג' המאור הגדול מו"ה ישע' עפשטיין נ"י אשר אנכי מכירו זה כביר יותר מעשרים שנה, וידעתי כי תורתו אומנותו מנעוריו, ומופל'א ביראת ד' הטהורה ולמד ולימד לרבים כמה שנים, ולעת זקן נשאו לבו לנסוע לעיה"ק ירושלם תובב"א אשר לאיש כמוהו יאות לשבת על התורה והעבודה בהררי קודש, והראה לפני כתבי ידו חדושים בחריפות ובקיאיות בגפ"ת, וראיתי כי נמצא במו דברים נכונים והערות וסברות ישרות ראויות להעלותן על שלחן מלכים רבנן ותלמידיהון. ימלא ד' מאווי לבבו הטהור ויזכה להוציאם לאור, וברוכים יהי' המוקרבים ומסייעים לטהור גברא כמוהו, וד' ירומם קרן תוה"ק ועמליה בטהרה, ותחזינה עינינו באמור לציון מלך אלהיך כתקוות שלומי אמוני בית ישראל ונפש אחד מהם המצפה לתשועת ד' כל יום, מאיר שמחה כהן."

חותם יום א' ששי לחודש הרביעי שנת תרס"ה לפ"ק דווינסק²⁷.

כמו כן קיבל ר' ישעיה מכתב תהילה מאת רבי אליהו קלאצקין²⁸, לימים רבה של לובלין ואחר כך מגדולי רבני ירושלים, ואלו דבריו:

- ²⁵. לשון רבינו בהסכמתו לספר טהרת יו"ט להג"ר חנניה יו"ט ליפא דייטש.
²⁶. אכן בשנים אלו התחילו גלים של עליות מוואלקאוויסק לא"י. ראה ספר זכרון לוואלקאוויסק, עמ' 277 והלאה.
²⁷. יש לציין שרבי ישעיה מזכיר בספרו לבוש ישע כמה וכמה שמועות בד"ת מאת ידידו בעל 'אור שמח'. כן מובא בספרו כמה מו"מ תורניים שהיו לרבי ישעיה עם רבי שמואל ליפשיץ מביאליסטוק – גיסו של רבי מאיר שמחה.
²⁸. נולד בשנת תרי"ב לאביו רבי נפתלי הירץ אב"ד שימבורג (קורלנד). בשנת תרל"ה, בהיותו אברך כבן כ"ג תהה המלבי"ם על קנקנו והשתאה מגדולתו, ורשם את התרשמותו הפלאית: "הוא כמעט יחידי בדור הזה, בקי בכל הש"ס ונושאי כליהם כאחד הגאונים, והתמדתו פלאית, והוא איש פלאי, אין עט בידי לבאר בפירוש מה יקר הכלי הזה וכל הון עתק לא ישוה לו. הוא ירא שמים גדול ודרכו

"בהיותי מכיר מכבר את ידי הרב הגאון המפורסם בתורה ויראת ה' בקי בחדרי תורה כש"ת מו"ה ישעיה עפשטיין נ"י שהיה ר"מ בק"ק ביאליסטוק ובוואלקאוויסק, ועתה החליט בדעתו להסתופף בחצרות בית קדשינו... ובחפצו להדפיס את כתבי חידושי תורתו בגפ"ת.

וכאשר רצונו של אדם זהו כבודו הנני למלאות בזה את חפץ כבוד ידידי... אשר ידעתי את עוצם שקידתו כי יגע ועמל הרבה בתורה, וכי רב חילו לאוריינתו, וכי עלתה לו לחדש חידושים רבים בעומק העיון בגפ"ת בדעת ובהשכל, כאשר היה למראה עיני.

יום ט' סיון תרס"ה, מאריאמפאל, אליהו קלאצקין

כשרונותיו הגדולים

לציון כשרונותיו הגדולים בעיון ובהבנה, מספר רבינו, שבהיותו נער שח אביו לפי תומו אודות מסורת שהיתה לו מראש הישיבה בה למד בצעירותו.

וכך היה מעשה. פעם אחת עמד רבינו ליד אביו כאשר בחן את אחד הבחורים שבא ללמוד בישיבת אביו בוואלקאוויסק. אותו עלם לא היה בר אוריין ולא היה תלמודו בידו, אבל רבי ישעיה הבין שעלם זה הוא בעל כשרון ויש לו הגיון בריא, ולאחר שגמר את בחינתו, עמד הלה בחיל ורעדה ומבויש וחשב כל יבו שבוודאי לא יתקבל לישיבה לאחר שנכשל ולא ידע להשיב כהלכה, אבל לתמיהתו שמע את החלטת הריש מתיבתא, שאל לו להתעצב, וכי הוא התקבל לישיבה. כשהלך הבחור לדרשו שמח וטוב לב, הטעים רבי ישעיה לפני הלומדים הבעה"ב בביהמ"ד הנקרא "ביהמ"ד של עץ", שגם מתוך אי ידיעתו מבין הוא כי הוא בחור טוב ובעל כשרונות, ואין לנו אלא לקוות "שירצה ללמוד".

והוסיף לפי תומו, שדבר זה למד מאת רבו רבי חיים לייב, ראש ישיבת 'מיר', כי בשעה שאמו [של רבי ישעיה] הביאתו וליוותה אותו ללמוד במיר והיה עדיין ילד צעיר, בחנו רבי חיים לייב והיה צריך להקריא דף גמרא עם רש"י ותוס' לפני הר"מ, אך הדבר לא עלה בידו בשופי. ואחר שסיים את הבחינה הלך הר"מ לחדרו ולא אמר לו כלום, והוא הקטן נשאר יושב ועלוב וסבר שבוודאי לא יתקבל, ונצטער מאד, ביחוד על צערה של אמו הצדקת העניה שכ"כ טרחה באהבתה לתורה עד שהביאתו עד הלום. אבל לא עברו איזה רגעים והופיע ובא המשגיח של הישיבה אז, והודיע לו שהתקבל לישיבה, והרהיב עוז בנפשו לגודל האמת אשר היתה נטועה בלבו, לב ילד רך והולך תום קדוש מנוער, לשאול את המשגיח: הלא לא ידעתי היטב, ואם נתקבלתי בעל כורחי ובעקיפין,

בקדושה וטהרה, משים לילות כימים" (מובא בהקדמה לספר אביו 'אילה שלוחה'). נשא את בתו של הג"ר ברוך מרדכי ליפשיץ לימים אב"ד נובהרדוק ושעדליץ, מח"ס 'ברית יעקב'. כבר בשנת תרמ"א נתמנה ר' אליהו לרב בקרטוז-ברעזי (פלך גרודנא), משם עלה לעיר מריאמפול, ובשנת תר"ע נקרא לכהן כרבה של העיר לובלין. בשנת תרפ"ה עלה והתיישב בירושלים, ובה נתקבל כאחד הגדולים. נפטר בשנת תרצ"ב ומנו"כ בהר הזיתים. תשובה ממנו לרבי ישעי' נדפסה בספרו דבר אליהו (סי' עד).

איני רוצה להישאר פה. ע"ז ענה לו: דע לך, עלם צעיר, שכבוד ראש הישיבה ר' חיים לייב מבין גם ממה שהתלמיד אינו יודע ולא רק ממה שידע, ואת האופן של אי הידיעה צריך הבנה להבין גודל נפש וכשרון העלם.

כח הבחנה דקה זו נמשך גם אצל רבי ישעיה, וכך משך בחורי ישראל בחבלי האהבה להשקיע את כחם ומרצם בלימוד התורה.

עלייתו לארץ ישראל

בשנת תרנ"ג עלה לארץ ישראל בנו הגדול של רבי ישעיה, הג"מ רבי זרח אפרים, יחד עם משפחת אשתו מרת אסתר בת הג"ר חיים וינוגרד – אביהם של הג"ר יצחק והג"ר יוסף אליהו וינוגרד ראשי ישיבת 'תורת חיים הכללית' בעיר העתיקה בירושלים²⁹. כאן שימש רבי זרח אפרים כר"מ ומנהל הישיבה ומסר בה שיעורים, ואף היה מנושאי עולה של הישיבה³⁰.

בחודש אלול שנת תרס"ה³¹, כשתים עשרה שנים לאחר עליית רבי זרח אפרים, בהיות רבינו בן ח"י שנים, עלה אביו רבי ישעיה ומשפחתו לארץ ישראל, כשהם מתיישבים בבתי מחסה שבירושלים העתיקה. רבי ישעיה ישב ועסק בתורה בישיבת 'תורת חיים', וכפי שהתבטא רבינו על אביו: "זקן ויושב בישיבה ועסק בתורה תורת חיים פה ירושלים".

התרשמותו של הגרי"ב הורוויץ מהאב והבן שיושבים ומתעלים בתורה ויראה מן הראוי להביא כאן את מכתבו של "הרב הגאון החכם הכולל מוכתר בנימוסין ואהבת התורה והיראה כש"ת רבי יונתן בנימין הלוי איש הורוויץ זצ"ל מגדולי רבני ומנהיגי ירושלים הקדושה"³², שכתב לקראת הדפסת הספר 'לבוש ישע', בו הוא מתייחס ברטט ובהערכה עמוקה לקדושת האב והבן.

²⁹ קובץ שערי ציון, שנה יא, חו' ז' (ניסן תרצ"א), עמ' לז-לט.

³⁰ ישיבת 'תורת חיים הכללית' היתה מהישיבות החשובות בירושלים. הישיבה נוסדה בשנת תרמ"ז. לתולדות חייו של רבי יצחק וינוגרד וקווים קצרים לישיבה, ראה מבוא מאת ר' יצחק יודלוב לספר תורת חיים (חידושי תורתו של ר' יצחק), מכון ירושלים תשמ"ה, דברי תורתו ותולדותיו של אחיו רבי יוסף אליהו נדפסו בספר 'נתיבות החיים' על הרמב"ם, ירושלים תשט"ו.

³¹ בקובץ 'תבונה' ירושלים [בעריכת הרב ישראל זיסל דבורץ], כרך יג, חו' ד-ו (טבת-אדר תשי"ח), עמ' לד, כותב רבינו כי עלו ירושלימה באלול תרס"ה.

³² תארים אלו הם לשון רבינו, בהספרו עליו, תחת הכותרת 'זכרון ידידות ואהבת התורה'. רבי יונתן בנימין נולד בהונגריה בשנת תרכ"ב לאביו ר' משה יהודה, מצאצאי השל"ה הקדוש. למד אצל הגאון ר' שלום קוטנה אב"ד אייזנשטאדט ובישיבת פרשבורג. נשא את בתו של ר' אברהם גרינבורג אב"ד קאז'מרוק, סלובקיה. כיהן כרב בביסטריץ שבטרנסליבניה ובאלשו-קובין שבסלובקיה.